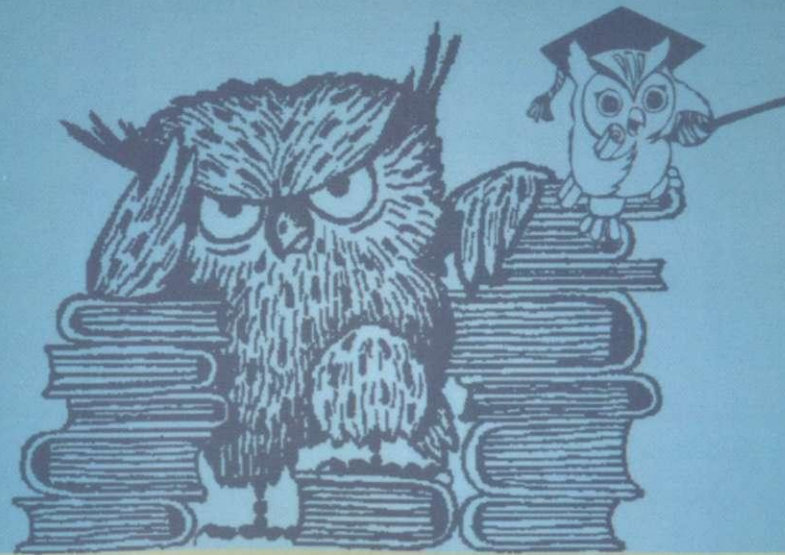

Філософія

Словник - довідник

Навчальний посібник

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

ФІЛОСОФІЯ

Словник-довідник

Навчальний посібник

За редакцією
проф. І. Ф. Надольного, проф. І. І. Пилипенка, проф. В. Г. Чернеця

3-є видання, доповнене, виправлене і перероблене

такого застосування. Очевидно, Ф. ш. починається з діяльності мислителя, який має власну систему і метод. Такий етап є етапом зародження школи, і може назватися *класичним*. Метод і система перебувають тут у протиріччі й гармонії, що відображають протиріччя і гармонію особистості філософа. Однак, незалежно від позиції класика, навколо його вчення може створитися наукова школа. Для цього необхідно спростити і формалізувати це вчення, відокремити метод і систему від особистості засновника. Це відбувається на другому – так званому *ортодоксальному* етапі розвитку школи. На цьому етапі послідовники філософа не критично приймають його метод і його систему. На ортодоксальному етапі розвиваються лише часткові моменти системи класика; головні і принципові висновки залишаються незмінними. Саме в цей час філософія найчастіше трансформується в ідеологію. Як правило, надалі з'являються мислителі, які застосовують метод засновника для зміни його системи. Ф. ш. вступає у третій етап свого життя – *неокласичний* або *критичний*. Прикладом можуть бути такі течії, як неофрейдизм, неокантіанство, неогегельянство, неомарксизм і т. п. Метод протиставляється системі як прогресивне реакційному. І нарешті, серед послідовників класика з'являється той, хто застосовує його метод для зміни самого методу. Школа входить в останній етап буття, що переборює її як школу і творить щось нове – оригінальний метод і систему. Цей етап можна назвати *новаторським*. Новатор завжди вступає в трагічне протиріччя зі школою, тому що виходить за її межі. Він може прийти під час критичного етапу школи, коли розвиваються її межі, але може з'явитися і на самому початку її ортодоксального буття. Саме за таких умов діяльність новатора-філософа стає реальністю, і саме він може стати наступним класиком.

Горенко Л. І.

Фінанси – система економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення виконання функції держави, задоволення суспільних потреб та створення умов розширеного відтворення. Спрощене, побутове сприйняття Ф. пов'язане із грошовими відносинами та фінансовою діяльністю, що відображається у доходах і витратах суб'єктів фінансових відносин. Глибинне, глобалізоване розуміння Ф. передбачає цілісне уявлення про

Ф. і фінансову систему як єдине ціле та характеризує сутність відносин, що складаються в суспільстві у процесі руху вартості створеного ВВП.

Ф. поділяються на *централізовані* та *децентралізовані*. Під централізованими Ф. розуміють економічні відносини, пов'язані з формуванням і використанням фондів грошових коштів держави, що акумулюються в державній бюджетній системі та урядових позабюджетних фондах. Децентралізовані Ф. – це грошові відносини, що опосередковують кругообіг грошових фондів підприємств, громадських організацій та населення. З матеріальної точки зору Ф. ототожнюються з фондами грошових коштів.

До характерних ознак Ф. належать: обмінно-розподільчий характер; завжди мають грошовий характер; матеріальним втіленням є фонди грошових коштів, джерелами формування яких виступають фінансові ресурси; рух вартості від одного суб'єкта до іншого; грошова форма відносин; формування доходів і здійснення видатків; еквівалентний характер обміну та розподілу і нееквівалентний характер перерозподілу.

Контрольна функція Ф. реалізується в результаті того, що Ф. є інструментом контролю за діяльністю суб'єктів обмінно-розподільчих відносин. Ф. кількісно відображають рух грошових потоків і забезпечують контроль за дотриманням пропорцій в розподілі валового внутрішнього продукту, правильністю формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави і суб'єктів господарювання.

Кремень О. І.

Фінансова політика – самостійна сфера діяльності держави в області фінансових відносин з метою виконання державою своїх функцій. Сутність Ф. п. розглядають відповідно до змістовного, функціонального та управлінського аспектів. Відповідно до змістовного аспекту Ф. п. розглядається з точки зору етапів її реалізації: розробка теоретичних концепцій розвитку фінансів і фінансової системи; визначення основних напрямів використання фінансів в економічній політиці держави; розробка конкретних методів фінансового механізму з метою реалізації концепцій та програм. Функціональний аспект Ф. п. передбачає, що вона включає податкову, бюджетну, грошово-кредитну (монетарну), амортизаційну, валютну та митну політики. Згідно із управлінським аспектом Ф. п. здійснюється органами фінансового апарату.

У вузькому розумінні Ф. п. включає політику у сфері державних і недержавних фінансів. У широкому розумінні Ф. п. розглядають як

механізм державного регулювання соціально-економічних процесів та явищ на основі арсеналу фінансових інструментів, засобів, форм і методів розподілу та перерозподілу ВВП і національного доходу через фінансову систему країни.

Ф. п. є складовою соціально-економічної політики держави. Фінансова політика проявляється у фінансовому законодавстві, системі форм і методів мобілізації фінансових ресурсів, найважливішими з яких є податки, перерозподілі фінансових ресурсів між окремими верствами населення, галузями і регіонами, структурі доходів і витрат бюджетів та ін.

Головною метою Ф. п. є забезпечення фінансовими ресурсами реалізації державних програм, економічного і соціального розвитку.

Ф. п. відображає суб'єктивну сторону функціонування фінансів: фінанси як специфічна форма виробничих відносин належить до базису, а Ф. п. – до надбудови. Фінансові відносини як елемент базису об'єктивні та незалежні від свідомої діяльності людини, у той час як Ф. п. являє собою форму свідомої діяльності людей.

Кремень В. М.

Фінансова система – сукупність суб'єктів фінансових відносин, між якими існує закономірний зв'язок та відбувається взаємодія. Найбільш поширеними підходами теоретико-методологічного трактування сутності поняття *фінансова система* є підхід змістового наповнення (внутрішньої, структурної будови) та організаційно-інституціональний підхід.

За внутрішньою (структурною) будовою Ф. с. – сукупність відокремлених і взаємопов'язаних сфер та ланок фінансових відносин, які відображають специфічні форми й методи розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту. Сфера Ф. с. – узагальнена за певними ознаками сукупність фінансових відносин. В основу виділення сфер покладено рівень економічної системи. Сферами Ф. с. є: на рівні мікроекономіки – фінанси суб'єктів господарювання та фінанси населення; на рівні макроекономіки – державні фінанси; на рівні світового господарства – міжнародні фінанси; на узагальнюючому рівні (забезпечуюча сфера) – фінансовий ринок. Кожна з цих сфер має відповідне організаційне забезпечення, властиві лише їй форми та методи формування і використання фінансових ресурсів, специфічні схеми організації фінансової діяльності та ін.

Відповідно до організаційно-інституційного підходу Ф. с. – це сукупність фінансових органів та інституцій, які забезпечують функціонування даної системи. У цьому сенсі Ф. с. відображає систему управління фінансами. Організаційно-інституціональна структура Ф. с. ґрунтується на об'єктивних закономірностях, проте вплив на неї суб'єктивних чинників є досить відчутним, що і є основою виникнення відмінностей у будові та організації фінансових систем різних країн світу. При цьому у Ф. с. держави виділяють систему органів управління фінансами, ключовими з яких в Україні є Міністерство фінансів, Державна податкова служба, Рахункова палата Верховної Ради України, Державне казначейство, Контрольно-ревізійна служба, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Аудиторська палата, Пенсійний фонд України, фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також фінансових інститутів, які функціонують на фінансовому ринку та задіяні у розподільних процесах – (Національний банк України, банківські установи, страхові компанії, інвестиційні компанії, недержавні пенсійні фонди, компанії з управління активами, фондові, міжбанківські і валютні біржі, тощо).

Кремень В. М.

Фінансовий менеджмент – комплексна система принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, спрямованих на формування, розподіл і використання фінансових ресурсів підприємства й організацію його грошових потоків з метою досягнення оперативнотактичних та стратегічних цілей. Ф. м. як категорія поєднує в собі сутнісні аспекти категорій *менеджмент* і *фінанси* у контексті діяльності суб'єкта господарювання.

Об'єктом Ф. м. є фінанси підприємств. Конкретизуючи об'єкт Ф. м., до нього відносять: необоротні і оборотні активи, власний, залучений і позиковий капітал, фінансові результати, грошові потоки. Кожна складова об'єкту Ф. м. є неоднорідною і вимагає використання специфічних прийомів та методів управління.

Матеріальною основою Ф. м. виступає грошовий обіг, тобто сукупність економічних процесів, які викликають рух вартості та супроводжуються потоком грошових платежів і розрахунків.

Суб'єктом фінансового управління є спеціальна група людей (фінансова дирекція як апарат управління, фінансовий менеджер

як керівник), яка за допомогою різних форм і методів фінансового управління забезпечує цілеспрямоване функціонування об'єкта. Особливості організації апарату управління фінансами значною мірою залежать від розміру підприємства і визначаються нормативно-правовим забезпеченням Ф. м. Структура, функції та відповідальність усіх підрозділів, їхні відносини з іншими структурними ланками мають бути визначені в Положенні про фінансову дирекцію.

Сутність Ф. м. виявляється в його функціях, за допомогою яких реалізуються визначені завдання і досягається головна мета. З практичного погляду їх можна поділити на функції Ф. м. як керованої підсистеми, які є його напрямками, та функції Ф. м. як керуючої підсистеми. До функцій Ф. м. як керованої підсистеми належать: управління активами (майном) підприємства; управління обсягом, структурою і вартістю капіталу підприємства; управління прибутком; управління реальними та фінансовими інвестиціями; управління грошовими потоками підприємства; управління фінансовими ризиками; антикризове фінансове управління підприємством у випадку загрози банкрутства. До функцій Ф. м. як керуючої підсистеми включають: розроблення фінансової стратегії розвитку підприємства; формування ефективних інформаційних систем, що забезпечують обґрунтування альтернативних варіантів управлінських рішень; формування організаційного забезпечення фінансового менеджменту, що передбачає створення відповідних структурних підрозділів підприємства; оцінка фінансового стану підприємства; планування фінансової діяльності підприємства за основними напрямками; розроблення діючої системи стимулювання реалізації прийнятих управлінських рішень у галузі фінансової діяльності; здійснення ефективного контролю за реалізацією прийнятих рішень.

Кремень В. М.

Фінансовий механізм – сукупність форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, здійснюються розподільчі і перерозподільчі фінансові відносини, здійснюється вплив на функціонування економічних суб'єктів та соціально-економічний розвиток суспільства.

В економічній літературі поняття *фінансовий механізм* використовується досить широко вже понад 30 років. Виокремлюють два рівні функціонування та дії Ф. м.: макро- та мікроекономічний.

На *макрорівні* Ф. м. розглядається як форма реалізації фінансової політики держави і являє собою найважливішу складову господарського механізму; сукупність методів та форм, інструментів і важелів впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства в процесі здійснення розподільчих і перерозподільчих відносин. У цьому розумінні Ф. м. відображає систему встановлених державою форм, видів і методів організації фінансових відносин та систему фінансових індикаторів, які дають змогу оцінити фінансовий вплив на соціально-економічний розвиток.

На загальнодержавному рівні Ф. м. може проявлятися як *директивний* і *регулюючий*. Директивний фінансовий механізм розробляється для фінансових відносин, де безпосереднім учасником є держава, до цієї сфери належать податки, державний кредит, витрати бюджету, бюджетне фінансування тощо. Регулюючий Ф. м. визначає "правила гри" у конкретному сегменті фінансів, до цієї сфери належить організація внутрішньогосподарських фінансових відносин на підприємствах: державою встановлюється загальний порядок використання фінансових ресурсів, що залишаються на підприємстві після сплати податків та інших обов'язкових платежів, а форми, види та напрями використання грошових фондів визначаються суб'єктом господарювання самостійно.

Складовими Ф. м. є: фінансове забезпечення, яке реалізується на основі конкретної системи фінансування; фінансове регулювання, що складається із фінансових методів, фінансових інструментів та фінансових важелів; нормативно-правове забезпечення; інформаційне забезпечення.

Кремень О. І.

Фінансові відносини – система грошових відносин, пов'язаних з розподілом, перерозподілом, формуванням і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів для задоволення суспільних, колективних та індивідуальних потреб. Предмет фінансової науки як діяльність держави, суб'єктів господарювання, організацій та громадян, що пов'язане зі створенням та використанням фондів фінансових ресурсів на практиці реалізується у Ф. в.

Об'єктами Ф. в. виступають: вартість валового внутрішнього продукту – це додана вартість, вироблена у країні виробниками товарів, робіт, послуг за рік (заробітна плата, прибуток, амортизація,

непрямі податки, позичковий процент, рента); національне багатство – це вартість нагромаджених в країні матеріальних цінностей та залучених у виробництво природних ресурсів (основні засоби, матеріальні ресурси, золото-валютний запас, природні ресурси). Залежно від співвідношення елементів об'єкту Ф. в. можна виділити нормальну фінансову ситуацію в країні, коли основним об'єктом фінансів є ВВП, і кризову фінансову ситуацію, коли ВВП не вистачає для формування доходів і фінансових ресурсів, що призводить до зменшення національного багатства. Суб'єктами Ф. в. є держава, юридичні та фізичні особи.

Поняття *фінансові відносини* несе в собі взаємозалежність та самостійність грошових відносин, що виникають між: державою і підприємствами – при сплаті податків, зборів і відрахувань до бюджету і державних цільових фондів, а також при отриманні бюджетного фінансування у вигляді субсидій, дотацій і субвенцій; державою і населенням – при сплаті податків та інших обов'язкових платежів і отриманні соціальних гарантій (субсидії, пенсії, допомоги); підприємствами – в процесі придбання товарно-матеріальних цінностей, реалізації продукції та послуг; підприємствами і працівниками – в процесі виплати заробітної плати, матеріальної допомоги, а також перерахування податків, зборів та відрахувань; окремими ланками фінансової системи – державний бюджет, місцеві бюджети, державний кредит та ін.; всередині підприємства – при розподілі чистого прибутку, створенні та використанні грошових фондів.

Кремень О. І.

Фінансові категорії – найбільш загальні поняття, у яких виражені істотні властивості, зв'язки і відносини, що притаманні усім або майже всім процесам і явищам, які вивчаються фінансовою наукою. Ф. к. є граничними поняттями, які не можуть бути виведені із інших і не можуть бути зведені до інших. З одного боку, Ф. к. є формою мислення, а з іншого – базовими поняттями, які максимально узагальнюють особливе і специфічне в об'єкті фінансової науки. Ф. к. мають історичний характер і виступають формою теоретичного мислення та наукової абстракції.

Як і інші науки, фінансова наука має свою систему категорій, понять і термінів, для науки про фінанси використовувані поняття є нерівноцінними за своєю значимістю, ступенем впливу на її розвиток

та, відповідно, роллю у пізнанні фінансових явищ і процесів. З огляду на це одні фінансові поняття можуть бути визнані категоріями, а інші – ні.

Ф. к. є змістовними, оскільки у них сконцентроване предметне знання про фінансові аспекти пізнаного світу, та у той же час вони є формальними у сенсі відносної незалежності від системи знань, що постійно змінюється.

Категоріальний апарат є необхідним інструментом фінансового пізнання, виступаючи базою та фундаментом науки про фінанси. Найголовніше призначення Ф. к. у тому, що вони створюють умови для розвитку науки про фінанси в цілому.

Кремень В. М.

Фінансові ресурси – грошові накопичення та доходи, які створюються в процесі розподілу, перерозподілу та використання ВВП і національного багатства, зосереджені у відповідних фондах або в нефондовій формі і використовуються для забезпечення безперервного процесу виробництва, задоволення суспільних потреб, виконання фінансових зобов'язань. Ф. р. є матеріальними носіями фінансових відносин.

Економічна сутність Ф. р. проявляється через джерела їх формування та напрями використання.

Джерелом Ф. р. виступає валовий внутрішній продукт, тобто новостворена в суспільстві вартість.

Розрізняють *централізовані* і *децентралізовані* Ф. р., встановлення оптимального співвідношення між якими є завжди актуальним у рамках фінансової політики. Залежно від виду Ф. р. визначаються напрями їх використання. Для централізованих Ф. р. основними напрямками використання є: спрямування на розвиток народного господарства, будівництво нових підприємств, структурну перебудову економіки; утримання системи соціально-культурних установ; забезпечення соціального захисту населення, фінансування міжнародної діяльності держави, створення матеріальних та фінансових резервів, видатки на управління країною; забезпечення системи оборони та ін. Підприємства, установи та організації можуть використовувати Ф. р. у наступних цілях: розширене відтворення і розвиток суб'єкта господарювання; матеріальне стимулювання працівників, створення фінансових потреб. Домогосподарства спрямовують фінансові ресурси на

споживання та заощадження. Взаємозв'язок між обсягами централізованих і децентралізованих Ф. р. полягає в тому, що рівень податків та інших обов'язкових платежів визначає співвідношення між величиною Ф. р. держави та підприємств, установ, організацій і домогосподарств.

Ф. р. притаманні наступні ознаки: вони виражають відносини власності; Ф. р. перебувають в постійному русі: погівнюються і використовуються; мають властиві їм джерела та методи акумуляції; відрізняються за напрямками використання; Ф. р. характеризуються специфічним складом учасників формування, розподілу та використання.

Кремень В. М.

Флуктуації – випадкові відхилення миттєвих значень величин від їх середніх значень, показник хаотичних процесів на мікрорівні системи.

Кузнєцова І. В.

Форма держави – характерна сукупність формальних ознак держави, яка відображає певні особливості організації механізму здійснення влади і взаємодії держави та суспільства. Термін "форма держави" ще у XVIII ст. вживали філософи і юристи. Проте характеристика держави за різними формальними критеріями віднесена до "вічних" наукових проблем. Поняття *форма держави* зазвичай розглядається у трьох його проявах – форма державного правління, форма державного устрою і форма державного політичного режиму.

Форма державного правління засвідчує компетенційні взаємозв'язки між вищими органами держави, передусім між органами законодавчої і виконавчої влади. Вона відображає інституційні особливості організації державної влади і по суті фіксує різновиди монархій та республік.

Форма державного устрою засвідчує організацію державної території і компетенційні взаємозв'язки між "центральними" органами і органами, локалізованими в межах складових державної території (суб'єктів федеративної держави) або її відокремлених частин (адміністративно-територіальних одиниць включно з територіальними автономіями). Вона вказує на територіальні особливості організації державної влади, на федеративну або унітарну державу.

Форма політичного режиму характеризує державу у взаємозв'язках із народом. Політичний режим насамперед співвіднесений із

здійсненню влади, з участю в цьому процесі громадян, зі станом усієї політичної системи суспільства. Тому він є не просто державною формою, а формою взаємозв'язків між державою і суспільством.

Різновидами форми політичного режиму є демократичний, авторитарний, тоталітарний та інші режими.

Корнієнко П. С.

Формалізм (франц., від лат. – складений за формою) – беззастережне дотримання правил, букви закону, надання переваги їхній зовнішній формі, нерідко за рахунок внутрішнього змісту, творчого розуміння і застосування. Ф. зазвичай зумовлює фактичний відрив законодавців, творців правової теорії, суб'єктів права від дійсності, суспільного життя, ідеалів народу.

Ф. у римському праві – це порядок юридичної оцінки актів, в якому прописувалося юридичне значення тільки їх певної визначеної форми. Це означало, що будь-який акт повинен був здійснюватися тільки за тією формою, яка для нього розроблена і встановлена, а зміст кожної проголошеної тези повинен був тлумачитись безпосередньо, виходячи з загальноприйнятого змісту слів. Будь-яка помилка у слові, жесті, кількості зведень робило акт недійсним в цілому.

Ф. – це найабстрактніша, логічно „найрафінованіша“, теоретична передумова філософського розуміння суспільних відносин. Водночас він є результатом апіорного конструювання, яке можливе лише на досить високих ступенях розвитку пізнавального процесу, артефактом, продуктом соціального пізнання.

Ф. є комбінаторною матрицею, що поєднує, відповідно до власної будови, різні теоретичні уявлення, гіпотези. Ф. у якості комбінаторної матриці відкриває шлях для формалізації суспільствознавства.

У сфері соціального управління Ф. найчастіше виявляється у такому негативному суспільному явищі, як бюрократизм.

Стадник М. М., Стадник І. М., Ананко Л. В.

Форми руху матерії. Матерія існує у трьох формах: русі, просторі і часі. Всі вони перебувають у єдності і пов'язані між собою. У навколишньому світі все рухається, починаючи від елементарних частинок і закінчуючи галактичними системами, Всесвітом. Рух – це внутрішній атрибут матерії. У зв'язку з багатоманітністю матеріаль-

Платонічна любов – ідеальна, заснована на суто духовному потягові любові (наприклад, перше кохання). Це поняття виникло на спотвореному платонівському понятті про ерос, що означає любов між індивідами різної статі, яка не викликає почуттів і чуттєвих бажань.

Варавкіна З. Д.

Плутократія – економічне, політичне, соціальне та ідеологічне панування фінансової олігархії – верхівки економічно панівного класу, яка зосередила у своїх руках більшу частину національних багатств, контроль за власністю, а отже, законодавчу, політичну та ідеологічну владу. Це правляча панівна група в країні, що складається з найбільш багатих представників класу власників. У США майже 1,5 млн. мільйонерів, однак до фінансової олігархії належить лише близько 400 осіб. У Великобританії до неї належать приблизно 300 супербагатіїв.

Організаційно-економічною формою існування фінансової олігархії є гігантські фінансові групи, у яких відбувається зрощування крупного банківського, промислового капіталів, торговельних та інших видів монополій. Найчастіше такі фінансові групи існують у вигляді сімейних холдингових компаній.

Основними методами економічного панування фінансової олігархії є "система участі", особиста угода, підкуп вищих чиновників державного апарату, політичних діячів через фінансування виборчих кампаній, надання у майбутньому високооплачуваних посад, корупція та ін. Олігархічні клани за допомогою системи фінансових інструментів зосереджують у своїх руках великі пакети акцій десятків компаній різних галузей і сфер економіки.

У колишніх пострадянських країнах також почала формуватися фінансова олігархія, представники якої в Україні наприкінці 90-х років ХХ ст. привласнили близько 80 % національного багатства країни.

Пархоменко В. В.

Плюралізм (від лат. – численний) – філософська позиція, згідно з якою існує декілька чи багато інтересів, ідей, поглядів, соціальних інститутів, незалежних один від одного. П. має прояв в онтології, гносеології, соціології, аксіології тощо.

П. – це не тільки визнання необхідності багатьох думок та їх боротьби, а й відображення різноманітних форм життя в соціальній організації суспільства. Сам термін було введено до наукового обігу у

1712 р. Х. Вольфом. Сутність П. полягає у визнанні ним протиріч як джерела соціального прогресу, стимулювання суспільного життя з його опозиціями, конфліктами та конкуренцією. Вирішення цих протиріч пропонується демократичними шляхами у межах закону.

Протилежністю П. є монізм, який визнає єдину основу всього існуючого. Весь історично-філософський процес демонструє постійну боротьбу монізму та П., виводячи вперед то перше, то друге. Так, філософія на межі ХІХ–ХХ ст. більшою мірою мала моністичний характер – матеріалізм, ідеалізм, емпіріомонізм, феноменологія та ін. У сучасній філософії П. набув більшого розповсюдження. Він має прояв в персоналізмі, згідно з яким кожна особистість автономна і неповторна; в аксіології, яка базується на розмаїтті цінностей та ціннісних орієнтацій; у гносеології, яка допускає одночасне існування та конкуренцію різних теорій; у соціології та політології П. представлено у вигляді демократичних ідей.

Суспільні системи, що базуються на П., мають перевагу над авторитарно-монархічними, тому що в них існують різноманітні погляди на соціальні явища, змагаються різні політичні групи, критика спрямована не тільки зверху вниз, а і навпаки. Але така система потребує державної та соціальної дисципліни, яка базується на виконанні законів, прийнятих більшістю.

Ткачук І. М.

Податки – економічна основа функціонування держави, найважливіша форма регулювання ринкових відносин, головний метод мобілізації державних доходів і обов'язковий елемент економічної системи країни. За економічною сутністю П. – це економічні відносини, які виникають між державою та юридичними і фізичними особами з приводу примусового відчуження нею частини новоствореної вартості в грошовій формі, її вилучення і перерозподілу для фінансування державних видатків. За організаційно-правовою сутністю податки – це обов'язкові платежі, які законодавчо встановлюються державою, сплачуються юридичними та фізичними особами в процесі перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту й акумулюються в централізованих грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Характерними рисами П. порівняно з обов'язковими платежами, зокрема податковими платежами та відрахуваннями і внесками, є: справляння на умовах безповоротності – повернення податку можливе

тільки в разі його переплати або тоді, коли законодавством передбачені пільги щодо цього податку; односторонній характер встановлення – П. сплачується з метою покриття суспільних потреб, які в основному відокремлені від індивідуальних потреб конкретного платника, то він є індивідуально безповоротним і сплата П. не породжує зустрічного зобов'язання держави вчиняти будь-які дії на користь конкретного платника; сплачується лише до бюджету, а не до іншого грошового централізованого або децентралізованого фонду; не має цільового призначення; є виключно атрибутом держави і базується на актах вищої юридичної сили.

Основними функціями П. є фіскальна, розподільча, соціальна, функція державного регулювання та контрольна функція.

Кремень О. І.

Подолінський Сергій Андрійович (1850–1891) – український науковець-новатор, енциклопедист, громадський і політичний діяч. П. належить до унікальних творців українського антропокозмизму та новітньої української економіко-філософської культури.

Новаторські ідеї, започатковані П., не були сприйняті тодішніми політекономами. Спроба поєднати теорії додаткової праці з новітніми фізичними ідеями, про яку український науковець сповістив класика німецької політекономії К. Маркса, була відкинута соратником останнього – Ф. Енгельсом. Той твердив, ніби П. збився на манівці, поплутавши фізичне з економічним. Насправді П. поєднав їх, започаткувавши новітню фізико-економічну парадигму. П. довів, що джерелом додаткової вартості є не праця, а вловлювана працею енергія Сонця.

Сучасний український філософ, космолог та економіст М.Д. Руденко вказував, що П. найглибше із усіх людей розумів роль розсіювання енергії в старінні й загибелі цивілізацій. Про П. наш сучасник писав, що "його місце належить бачити серед економічних геніїв світу".

Заснована П. українська наукова школа фізичної економії є науковою школою світового виміру, яка створює природничо-господарські засади сучасного соціофілософського, історико-економічного та прикладного знання, новітнього економіко-філософського мислення, що мають стати адекватними викликам ХХІ ст.

П. здійснив низку розвідок з історії господарювання, виконавши їх на фізико-економічних засадах. Праці "Про хліборобство", "Про ремесла і фабрики на Україні", "Парова машина" відкривають архетипічні струк-

тури, що є прообразами суспільно-господарських систем, які належить створювати у ХХІ ст.

Шевчук В. О., Шевчук Г. В.

Позитивізм (від лат. – позитивний) – позитивна філософія – методологія наукового пізнання, заснована франц. філософом О. Контом (XIX ст.), основне завдання якої полягає у вивченні не причини явищ, а тільки того, як ці явища відбуваються. Створення нової філософії було спричинене інтенсивним розвитком природничих наук, що призвело до їх розриву з традиційною філософією. Ідеї позитивізму розвивала філософія марксизму, або емпіріокритицизму, філософія чистого досвіду. У 30-50 роки ХХ ст. виникають різні школи неопозитивізму. Предметом філософії неопозитивізму має бути аналіз форм спеціального наукового пізнання. Особлива увага приділяється принципу верифікації – чуттєвої перевірки знань. Починаючи з 50-х років ХХ ст., поняття *позитивізм* замінюється поняттям аналітичної філософії, частиною якої виступає лінгвістична філософія. Нині вони існують як самостійні школи. Засновником аналітичної філософії був Б. Рассел – англійський філософ. Мета філософії, за Расселом, – винайдення "логічних атомів" і створення теорії пізнання. Найбільш досконалою мовою наукового пізнання є мова математики. Дж. Мур – англійський філософ, розглядає поняття як незалежний об'єкт мислення, який виступає як остання реальність. Істина – це поняття, яке характеризує відносини між поняттями в процесі судження. Поняття "добро" можна зрозуміти завдяки інтуїції.

Ключніков В. П.

Політеїзм (грец. – багато + Бог) – форма вірувань та культу, яка полягає у поклонінні багатьом богам. Наприклад, розвинутий український П. відомий персонажами Сварога, Дажбога, Стрибога, Перуна, Мокоші, Хорса, Велеса тощо. Боги українського П. постають покровителями землеробства, ремесел, торгівлі, побуту та військової справи.

Баранівський В. Ф.

Політика (від грец. – державна діяльність) – вид соціальної практики, який регулює взаємини між людьми для згуртування певної суспільної одиниці шляхом узгодження устремлінь і волі окремих членів суспільства та підпорядкування їх соціально обумовленій спіль-